

DESCOBREIX Sant Pere de Rodes

MATERIAL PER PREPARAR LA VISITA

On és Sant Pere de Rodes?

El **Conjunt Monumental de Sant Pere de Rodes** s'alça al mig del Parc Natural del Cap de Creus, a la muntanya de Verdera. Aquesta muntanya s'eleva 670 metres per damunt del nivell del mar i és el punt més alt de la península del Cap de Creus, el darrer contrafort dels Pirineus abans de que s'enfonsin al mar pel seu punt més oriental.

La serralada es va formar fa més de 400 milions d'anys pel xoc de dues plaques continentals. La muntanya compta amb una riquesa geològica excepcional i ofereix la col·lecció més completa de roques i minerals metamòrfics de Catalunya

Sembla que la muntanya de Verdera té aquest nom ja que antigament era molt verda. Estava coberta de boscos molt densos d'alzinars i suredes, sovint impenetrables, com una veritable selva. Noms com els de les poblacions del Port de la Selva o Selva de Mar, ens recorden, també, el passat selvàtic de la vegetació d'aquesta zona.

Amb el pas dels segles l'acció humana va fer que els boscos es substituïssin per conreus, olivars i vinyes que, en quedar abandonats, han donat pas a una vegetació típicament mediterrània de garrigues, brolles i petits bosquets d'alzines.

Què és?

Sant Pere de Rodes forma part d'un Conjunt Monumental integrat també pel castell de Verdera i l'antic poble medieval de Santa Creu de Rodes. En aquest espai es reuneixen tres elements que representen els puntals de la societat feudal: els que resen, al monestir de Sant Pere de Rodes; les persones que produeixen, al poblat de Santa Creu, i els que lluiten, al castell de Verdera.

El centre del conjunt és el monestir de sant Pere, que va esdevenir el monestir més important del comtat d'Empúries tant pel paper rellevant dels seus abats com per ser un important centre de pelegrinatge gràcies a les relíquies que custodiava.

Entre els seus dominis hi havia Santa Creu de Rodes, un poble dedicat fonamentalment al comerç i la producció artesana que atenia les necessitats del monestir. Gràcies als pelegrinatges, entre els segles XII i XIV va gaudir d'una gran prosperitat, fins a arribar a tenir uns 250 habitants.

La seguretat del conjunt depenia del castell de Sant Salvador de Verdera, que simbolitza els aspectes guerrers de la societat feudal. El castell havia estat donat al monestir pel comtat d'Empúries, però el seu valor estratègic, dominant el cap de Creus, va fer que el comtat intentés recuperar-lo, cosa que va provocar continus enfrontaments amb els abats.

Què farem?

L'objectiu de l'activitat és la descoberta de Sant Pere de Rodes i del patrimoni que l'envolta a través d'una visita dinamitzada que es pot adaptar a les vostres necessitats.

La visita serà conduïda per una persona educadora del monument que utilitzarà material gràfic de suport per tal de mostrar com eren les estances del monestir a l'edat mitjana o per a realitzar petites dinàmiques amb el grup.

Abans de la visita:

Recomanem introduir l'activitat a l'alumnat, explicant-los què faran. Es pot visionar el vídeo [Conjunt Monumental de Sant Pere de Rodes](https://www.youtube.com/watch?v=9XR0rVYrla0) que mostra l'emplaçament dels tres elements del Conjunt Monumental i que ajudarà a motivar-los de cara a la visita (2 min de durada):

<https://www.youtube.com/watch?v=9XR0rVYrla0>

Si us interessa tractar un tema específic, ens ho podeu dir per tal de poder adaptar la visita a les vostres necessitats. Així, podem fer una visita general o bé centrar-la en una o més temàtiques com:

- Art romànic.
- Feudalisme i territori a l'edat mitjana.
- Vida quotidiana dels monjos.
- Abandó, espoli i recuperació del patrimoni.

Per complementar la visita

Si disposeu de temps suficient, podeu complementar la visita al monestir anant a l'antic poble de Santa Creu de Rodes. Presidit per l'ermita de Santa Helena, antiga església parroquial de la muntanya, les restes arqueològiques del lloc us permetran endinsar-vos en la vida medieval del Cap de Creus.

El poble està situat al costat de l'aparcament d'autobusos, just sobre de l'aparcament de cotxes de Santa Creu de Rodes. El lloc es troba indicat i s'hi pot accedir des dels dos aparcaments. Des de l'esplanada del poble tindreu una vista excepcional del castell de Verdera o de Sant Salvador de Verdera, situat al capdamunt de la muntanya.

Us adjuntem un petit dossier que us permetrà fer la vostra pròpia visita al poble de Santa Creu de Rodes i l'església de Santa Helena, així com algunes indicacions i plànols del castell de Sant Salvador.

El poble de Santa Creu de Rodes

L'antic poble de Santa Creu de Rodes va prosperar a partir del segle XII a redós de Sant Pere de Rodes i sobretot, del camí que conduïa al monestir. Així ens ho indica la seva configuració, amb dues portes de muralla ben defensades i el carrer principal, que marca l'eix nord-sud, que és el camí històric per arribar a Sant Pere de Rodes.

Es calcula que Santa Creu de Rodes arribà a tenir aproximadament uns 250 habitants, un nombre realment important a l'edat mitjana.

L'economia del poble es degué basar en el trànsit de persones que anaven fins al monestir ja fos per qüestions econòmiques (pagar censos, fer tractes amb els monjos) o espirituals. La gran afluència de peregrins i peregrines que arribaven a Sant Pere de Rodes representava un element dinamitzador de l'economia, es pot dir que era el "turisme" de l'època.

Part de l'interès del poblat de Santa Creu de Rodes rau en el fet que, en quedar abandonat al segle XVI, ha conservat intacta la seva estructura medieval.

[Dirigiu-vos cap a la porta nord del poble \(la més allunyada del monestir\)](#)

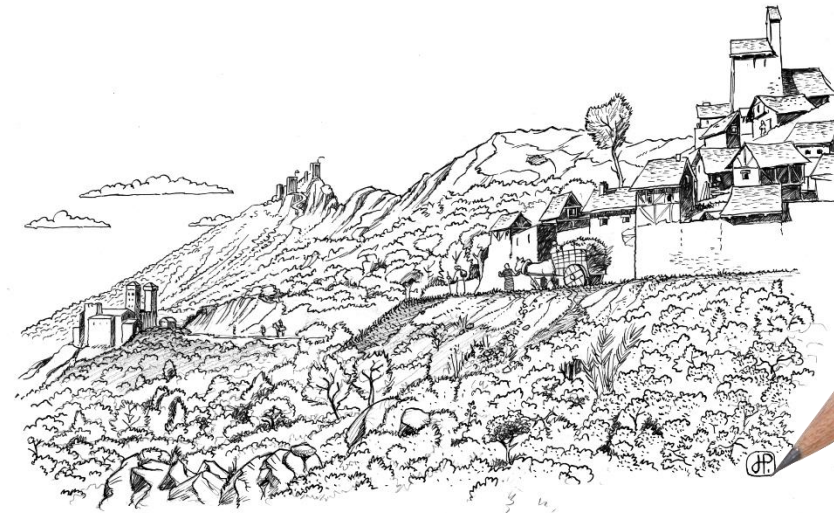

Les portes d'entrada

El poble de Santa Creu de Rodes tenia dues portes d'entrada. Aquestes portes servien per protegir-se en cas d'atac, però també controlaven qui entrava i qui sortia del poble. Seria com el control que hem de passar avui en dia als aeroports abans d'agafar un avió. Aquest control només es feia de dies, de nit es tancaven les portes i ningú podia entrar ni sortir del poble.

Les portes estaven incloses en una bestorre: una torre de només 3 cares, ja que pel costat interior és oberta. Tenen 2 fileres d'espitlleres (finestres molt estretes per tirar fletxes), una per cada pis de la torre.

Col·loqueu-vos just sota de l'arc de la porta i aixequu el cap: veureu l'encaix del rastell (la reixa de ferro) que es pujava i baixava per deixar tancada la porta.

Dins de les muralles de Santa Creu de Rodes hi haurien viscut les persones artesanes, comerciantes i famílies pageses. Els pagesos més pobres i la gent amb oficis poc considerats viurien fora de les muralles. Hi havia dos barris fora muralles, s'estenien al llarg del camí que entrava i sortia del poble. En deien ravals: el raval que va cap al nord era el "Raval d'allà" i el barri que s'estenia del poble cap al monestir era el "Raval de sa Petja".

Passeu la porta i entreu dins del poble. Veureu que a mà dreta, mirant a l'oest, hi ha els fonaments d'algunes cases. Fa 10 anys que s'excava el poble de Santa Creu i tot just coneixem una part petita de la seva extensió.

Les cases del poble

La majoria de cases tenien dues plantes. La planta baixa estava feta amb murs de pedra, que són els que encara avui en dia podem veure i el segon pis estava fet normalment de fang o fusta. Les cases es cobrien amb teulats de teules vermelles, com les que fem servir actualment.

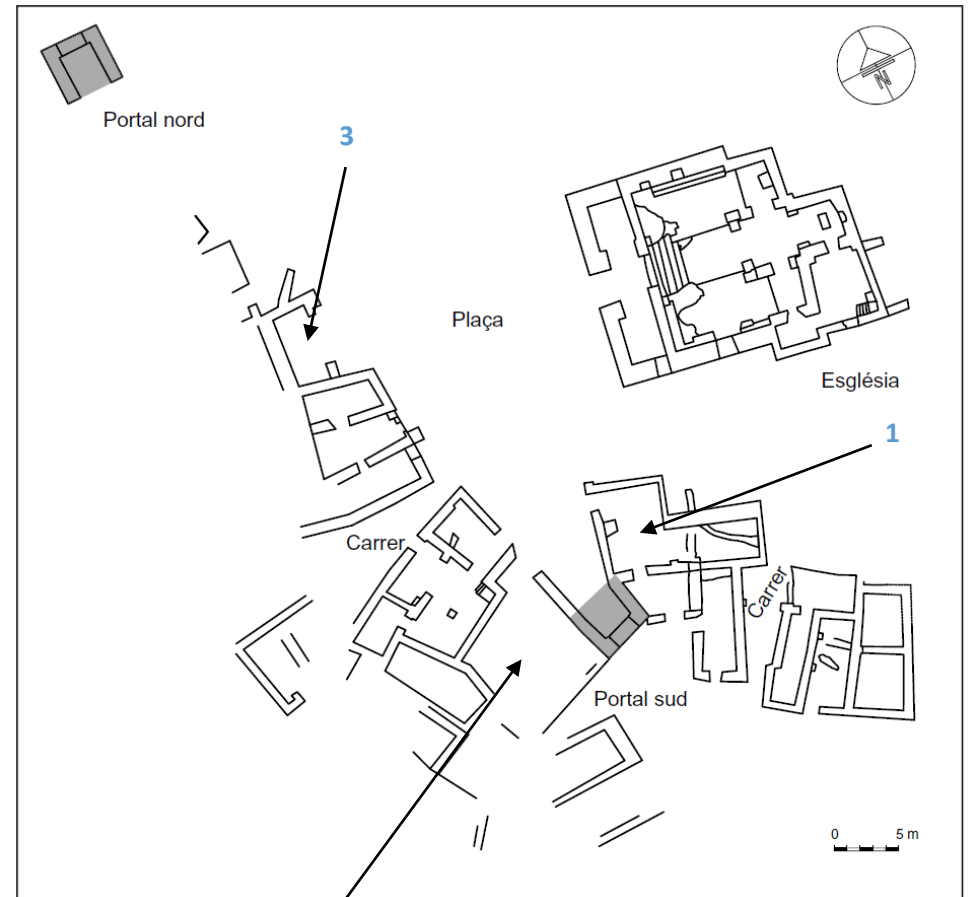
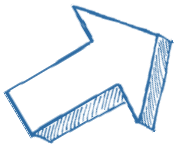
Normalment a la planta baixa hi havia el negoci (la taverna, la sastreria, la fusteria, etc.) i els espais dedicats als animals (gallines, porcs, xais, cavalls, etc.) La família vivia al primer pis: normalment les cases més modestes tenien una sola sala que tant servia de dormitori com de cuina. Gràcies a la documentació del poble i a les excavacions, coneixem el nom i l'ofici d'alguns propietaris de les cases.

Us proposem un petit joc per fer amb l'alumnat.

Observant els edificis i a través de les pistes que us donem, engresqueu-los a localitzar les cases de tres personatges reals que van viure al poble a mitjans del segle XV:

1. **La casa del sastre Francesc Comte:** la reconeixereu perquè encara conserva l'escala que pujava al primer pis.
2. **La taverna d'en Bernat Bofill:** la trobareu perquè encara conserva una sitja on guardaven el gra i els aliments que venien a les persones passavolants.
3. **La casa de Guillem Just:** en Guillem Just era un pagès benestant, tenia tantes terres que les llogava a altres famílies pageses, i va tenir la casa més gran del poble: cada planta feia més de 180 m².

L'església

L'edifici més important del poble era l'església. Estava dedicada a la santa Creu i ja existia segles abans de que al seu voltant hi anés creixent el poble. Un cop passada l'edat mitjana se li va canviar el nom pel de Santa Helena i encara avui en dia se la coneix així¹.

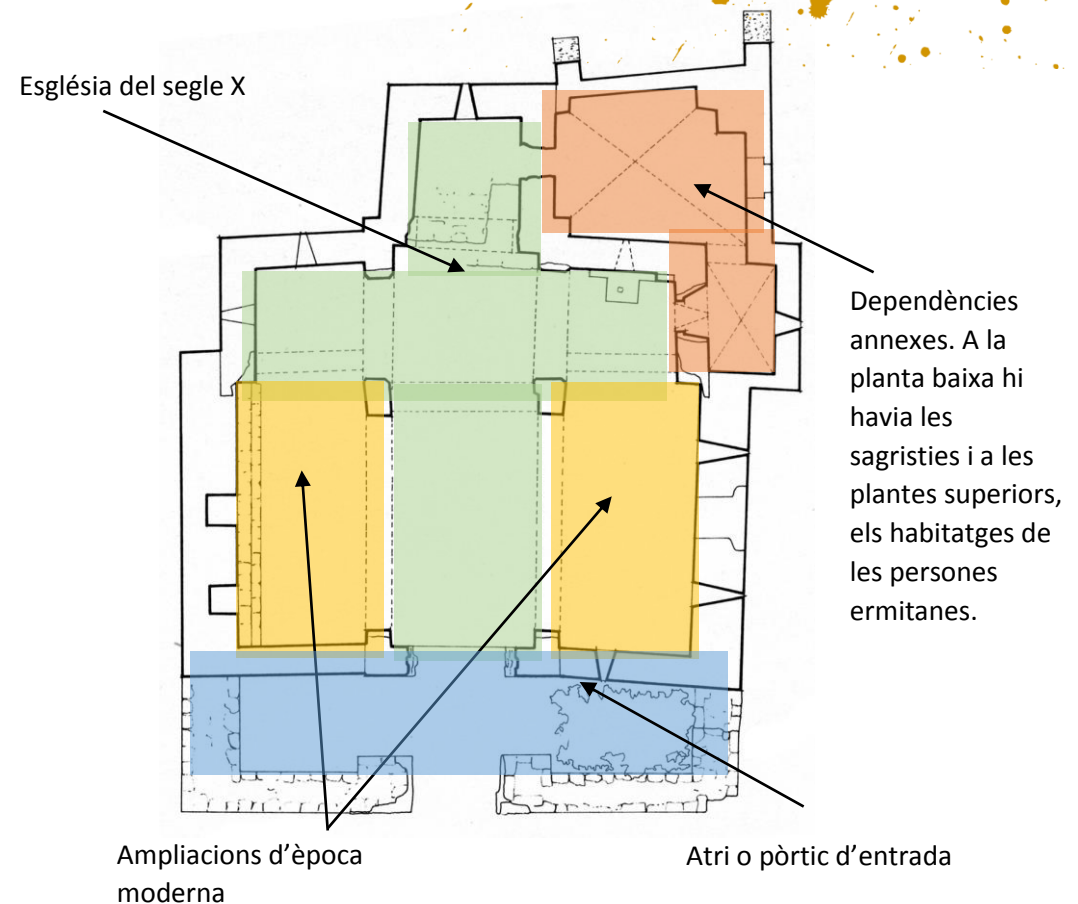
L'església presidia la plaça major, que és on cada diumenge es feia el mercat i el dia en el que tota la gent de la muntanya anava a escoltar missa.

A banda de venir a oir missa els diumenges, també era l'església on es batejaven la mainada que naixia, on les parelles es casaven i, si algú es moria, també hi oficiaven l'enterrament. Veieu que a l'esplanada sud de l'església no hi ha cases? Això és perquè aquí és on hi havia hagut el cementiri.

L'església compta amb diferents fases de construcció. La part més antiga és la capçalera, de fons quadrat típic de l'arquitectura preromànica (finals del segle X). Durant segles l'església va ser de petites dimensions i amb una planta de creu llatina, fins que en època moderna es van afegir les naus laterals per tal d'ampliar-la.

Si la mireu de cares, podreu veure perfectament com la façana antiga era estreta i es va eixamplar amb dos afegitons a banda i banda. Fent la volta a l'església podreu veure també la capçalera carrada o de fons pla i les antigues sagristies a sobre de les quals es van aixecar les dependències per les persones ermitanes que tenien cura de l'església un cop el lloc es va abandonar.

¹ No és estrany que es canviés l'advocació de la Santa Creu a Santa Helena, ja que són cultes molt relacionats. Santa Helena, mare de l'emperador romà Constantí, va ser la descobridora de la Creu en la que es va crucificar Jesús i la que va portar a occident les primeres relíquies

de la Santa Creu. Gràcies al viatge que va emprendre a Terra Santa a la recerca de les relíquies se la considera una de les primeres pelegrines, i per les excavacions que manà realitzar al mont Gòlgota buscant la Creu, és l'advocada dels i les arqueòlogues.

El campanar

El campanar de Santa Helena és força peculiar. Està format per dos cossos:

L'espadanya

La torre

La torre té una forma troncopiramidal, és a dir, té un perfil quadrat que s'estreny a mesura que guanya alçada. En temps passats aquesta torre tenia més pisos però, per causes que desconeixem, en algun moment els superiors van caure.

Va ser llavors que es va aixecar sobre l'únic pis que va restar dempeus un campanar d'espadanya o cadireta. Es tracta d'un mur amb dos arcs en el que es penjaven les campanes.

La torre és l'element més antic del conjunt, més fins i tot que la pròpia església. Havia funcionat com a torre de guaita o talaia i a partir del segle X s'hi va adossar l'església que veiem avui en dia.

Quan va passar a funcionar com a campanar s'hi van obrir finestres, algunes de les quals encara podem veure avui en dia, així com una decoració molt peculiar feta a base

de fornícules i *opus reticulatum* (combinació reticulada de pedres i rajola vermella).

El castell de Verdera

Si us situeu a l'esplanada de l'antic cementiri (al costat sud de l'església) veureu dalt de la muntanya el castell de Verdera o de Sant Salvador de Verdera. És un castell roquer o de niu d'àguila, perquè està situat a la punta rocosa d'una muntanya, a 670 metres sobre el nivell del mar.

Com que es troba al punt més alt de tota la serralada, des del castell es controlava visualment tota la costa i es podia alertar dels perills que vinguessin tant per terra com per mar.

És tant o més antic que el monestir i va ser habitat fins al segle XVI. Hi vivia el castlà, un membre de la noblesa, que controlava el castell per encàrrec del comtat. També hi vivia la família del castlà i una guarnició de soldats.

Les restes de muralles i torres que podem veure avui en dia són del segle XIII i la seva arquitectura està influenciada per les fortaleses militars que s'estaven aixecant al pròxim orient en motiu de les croades.

1. Porta d'entrada
2. Torre per a protegir l'accés
3. Torre de vigilància
4. Recinte interior
5. Penya-segat
6. Església de Sant Salvador
7. Torre amb l'habitatge del castlà
8. Muralla
9. Porta secundària
10. Cisterna d'aigua

